

Zola'nın *Gerçek* ve Güntekin'in *Yeşil Gece* Adlı Romanlarında Dinin Çıkarlara Alet Edilmesi

Rıfat GÜNDAY

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fransız Dili Eğitimi
rgunday@omu.edu.tr

ÖZET

Din, insanlar ve toplumlar üzerinde önemli etkisi olan sosyolojik bir olgudur. Birçok toplumda insanlar dini değerleri kutsal kabul edip rehber edinmişlerdir. Ancak zaman zaman halkın bu anlayışından çıkarları doğrultusunda yararlanmak isteyen kişi ve gruplar ortaya çıkmıştır. Cehalet, gerçek inanç eksikliği ve çıkarların her tür değer üstünde görülmesi din istismarına neden olan etkenler arasında yer alırken, bu tür davranışların toplumda kabul görmesi bireylerin kendilerini iyi yetiştirememesi ve toplumun eğitim düzeyi ile ilintilidir. Fransa ve Türkiye'de bazı dönemlerde din istismarı sorunu yazarlar, sanatçılar ve aydınlar tarafından gündeme getirilmiştir. *Zola Gerçek* ve *Güntekin Yeşil Gece* romanlarında toplumlarının geleceği adına çok önemli buldukları bu sorunu ele almışlardır. Her iki romanda da basın dünyasından eğitim dünyasına, kilise, tarikat veya medrese çevrelerinden siyaset çevrelerine kadar dinin adeta bir "etiket"e dönüştürüldüğüne tanık olunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Din, İstismar, Çıkar.

The Use of Religion for Personal Interests in The Novels of Zola's *Gerçek* and Güntekin's *Yeşil Gece*

ABSTRACT

Religion is a sociological phenomenon which has an important influence up on human beings and the society. The people in several communities has adopted religious values as sacred and followed them. However, sometimes some people and groups, who use the religion for their personal interests, have emerged. The ignorance, the lack of sincere belief and the considering the interests as superior to other values lead to the manipulation of the religion. This problem has been put forward by some writers, artists and intellectuals in both France and Turkey. Zola in his novel *Gerçek* and Güntekin in his novel *Yeşil Gece* have handled this issue that they thought as essential for the future of their own societies. In both novels can be seen that the religion has been turned into a "label" from the media world to the education, from the church and medresse to the political areas.

Key Words: Religion, Exploitation, Interest.

GİRİŞ

Din, her zaman insan ve toplumlar üzerinde etkili olmuştur. Buna paralel olarak da geçmişten günümüze toplumlarda din istismarı yapan kişi ve çevreler ortaya çıkmıştır. "İnsanlık tarihi boyunca her ne kadar dinler için, samimi dindarlık, yani dine ihlâsla samimiyetle bağlanmak esas olmuşsa da dinden çıkar elde etmek veya dini çıkarlar için kullanmak da daima var olmuştur" (Biber, 2012). Bununla birlikte belli dönemlerde din istismarcıları toplumların şekillenmesinde daha etkin roller üstlenebilmişlerdir.

Dinin kutsal emirler ve değerler bağlamı dışında başka amaçlar için kullanılması din istismarı olarak değerlendirilebilir. "Dini çıkarları için ve asıl amaçlarının dışında kullanma, dine, dini inanç ve duygulara haksız çıkar elde etmek amacıyla atıfta bulunma... dini değerleri kullanarak dindar kişilerden maddi ve manevi çıkar sağlama... bir strateji izleyerek, söz, tutum ve fiillerle dini yaşıyor görüntüsü vermek, din istismarı, ikiyüzlülük olarak tanımlanabilir" (Biber, 2012). İnsanları kandırmak için bir yandan dini söylemleri kullanmak ya da dini vecibeleri yapıyor gözükmek, diğer yandan ise din ile bağdaşmayan davranışlar sergilemek sık karşılaşılan din istismarları arasında yer almaktadır. Oysa Allah, **Âli İmran Suresi 78nci ayeti başta olmak üzere birçok ayette Allah adıyla insanları aldatmayı yasaklamıştır. Gönderdiği kutsal kitaplarda insanlara tüm yaşamlarını akıl nimetini kullanarak sürdürüp şekillendirmelerini öğütlemiştir. Örneğin Kuran'ın Enfâl Suresi 22nci ayetinde "şüphesiz, yeryüzünde yürüyen**

canlıların Allah katında en kötüsü, akıllarını kullanmayan" denilirken, **birçok ayette Allah insanlara akıllarını kullanmalarını emreder.**

Emile Zola, *Gerçek* adlı romanında yaşadığı dönem Fransız toplumunda boy gösteren çeşitli toplumsal sorunları ele almakta ve bu sorunlardan birisi olan dinin çıkarlara alet edilmesi sorununa geniş yer vermektedir. *Gerçek* romanında çeşitli kişi ve kesimlerce yapılan din istismarı eleştirilmekte ve toplumun geleceği adına tehlikelerine dikkat çekilmektedir.

Reşat Nuri Güntekin de *Yeşil Gece* romanında din istismarı sorununun bireysel ve toplumsal bağlamda irdelenmesine ve din sömürüsü yapanların eleştirisine geniş yer vermektedir. Osmanlının son döneminde başta yobaz medrese çevreleri olmak üzere softaların, halk üzerinde inanç sömürücülüğü yaptıkları ve dini her türlü çıkarlar doğrultusunda kullandıkları ve istediklerinin dışında davrananlara baskı politikaları uygulamaya çalıştıkları görülmektedir. Meşrutiyet rejiminin de bu toplumsal sorunu ortadan kaldıramadığına vurgu yapılmaktadır.

Zola ve Güntekin'e göre din istismarcılığı toplumsal bir sorun olduğu kadar, evrensel bir insanlık sorunudur da. Zola bu konuda "Tüm boyutlarıyla insanlığı incelemekteyim" demektedir (Darcos et all, 1986:435). Romanlarında, 19. yüzyıl Fransa'sının sosyal olaylarını, çağının düşünce sistemini, çelişkilerini ve saplantı halini alan dogmaların toplum üzerindeki etkisini ele almaktadır (Mittérand, 1990). Güntekin romanlarında bir yandan yeni kurulmakta olan devletin toplumsal sorunlarını gerçekçi bir bakış açısıyla gözlemlerken diğer yandan da bozulan insani ilişkileri ve moral değerleri konu edinmektedir (Şeker ve Durmuş, 2009:566).

Söz konusu romanlarda din istismarcılarının başında din adamları gelmektedir. **Birçok din görevlisi ve dindar olduğunu iddia eden insanların dini, çıkarları doğrultusunda kullanmaları, iyi ve kötüyü kendi çıkarlarına göre yorumlamaları eleştirilmektedir.** Her iki romanda da özellikle din görevlilerinin dini kendi çıkarlarına alet ettikleri anlayışı hakim olmakla birlikte, Güntekin, din ticareti yapan bir kısım çıkarıcı, gerici softa hakkında bir genelleme yaparken (Yavuz, 2008:85; Erol, 2012) Zola daha objektif bir tavır takınır.

KİŞİSEL ÇIKAR SAĞLAMA

Gerçek ve *Yeşil Gece* romanlarında dini çıkarlar için kullanma amaçlarından birisi, belli görevlere gelebilme adına dindar görünmek veya softa kesimlerle işbirliği içerisinde hareket etmek şeklinde olmaktadır. Dini

kişisel çıkar ya da görevde yükselmek uğruna kullanan kesimlerin başında eğitimciler, hukukçular ve bizzat din adamları gelmektedir.

Dini çıkarları doğrultusunda kullanan kesimlerden ilki ve toplumun geleceği adına en zarar verici gözükene eğitimcilerdir. *Gerçek* romanında örnek olarak ilkokul öğretmeni Rouzaire, ilköğretim müfettişi Mauraisin ve rektör Forbes gibi isimler verilebilir.

Öğretmen Rouzaire: Maillebois devlet ilkokulu kız öğrencilerinin öğretmeni Bayan Rouzaire, laik devlet okulunda öğretmen olmasına rağmen, tarikatçı rahiplerle birlikte hareket eder. Çünkü öğretmenlik mesleğinde yükselmesinin ya da istediği yere atanabilmesinin tarikatçı güçlere bağlı olduğunu bilmektedir. Bu amaçla sınıfına haç asıp sınıfta dua saatleri düzenler, öğrencilerini kiliseye ayinlere götürür: “Sırtını papazlara dayamıştı, laik öğretimde bile ilerlemek için güçlülerden yana olmak gerektiğine inanmıştı. Aslında ulu Tanrı’yı değil, kendi çıkarlarını düşünüyordu.” (G.I., 2003:309). Hristiyan Kardeşler Din Okulu öğrencilerinden Zéphirin’in tecavüz edilip öldürülmesi olayı ile ilgili gerçek suçlu çocuğun öğrenim gördüğü Hristiyan Kardeşler Din Okulu öğretmenlerinden rahip Gorgias’tır. Ancak tarikat çevreleri kendi içlerinden birisi olan suçluyu gizleyip laik devlet okulu Yahudi kökenli öğretmen Simon’u suçlu göstermek ister. Tezgahlanan bu plan çerçevesinde, çıkarı doğrultusunda davranışlar sergileyen sözde dindar öğretmen Rouzaire, din istismarcıları ile birlikte hareket eder. Soruşturma sürecinde bir gün önce söylediği ifadesinden dönüp farklı şeyler söylemeye, Simon’un aleyhine oluşturulan kampanyayı desteklemeye başlar. Sergilediği bu davranışlarının karşılığı Maillebois kasabasından Beaumont kentine tayin olur.

Müfettiş Mauraisin: Eğitimci, ilkokul müfettişi Mauraisin, öğretmen okulu müdürlüğünde gözü olan, bu göreve gelebilmek için de çevrede güçlü konumda bulunan tarikatların isteği ve çıkarları doğrultusunda davranışlar sergileyen birisidir. Cinayeti araştıran Mauraisin, soruşturma sürecinde cizvit papaz Crabot ile işbirliği yaparak suçlu papazı koruyup suçsuz Yahudi kökenli öğretmen Simon’u suçlu gösterir. Simon’a destek verdiği ve özgür düşünceli olduğu için, yobaz çevreler kendilerinin etkin oldukları Maillebois kasabasından sürmek istedikleri laik devlet ilkokul öğretmeni Marc’a karşı da bir karalama kampanyası oluştururlar. Bu hedeflerine ulaşabilmek için ilkokul müfettişi Mauraisin’den, Marc öğretmeni suçlu gösterecek bir soruşturma yürütmesini isterler. Atanmak istediği öğretmen lisesi müdürlüğüne gelebilmenin tarikatçı çevrelerin desteğine bağlı olduğunu düşünen Mauraisin bu çevrelerin isteği doğrultusunda sık sık Maillebois laik devlet okuluna giderek öğrencileri ve

velilerini dinler. Sınıftan hac sembolünü kaldırdı diye başlattığı bir soruşturma neticesinde Marc'ı ayrımcılıkla suçlayıp kasabadaki görevinden alınmasını önerir: "Uzun zamandan beri öğretmen okulu müdürlüğünde Mauraisin'in gözü vardı... Gericilere yanaşması, onlara şirin görünmek istemesi de bu yüzden." (G.II, 2003:179).

Rektör Forbes: Üniversite rektörü Forbes de gerici güçlerden çekindiği için görevinin sorumluluğunu yeterince yerine getirmemekle suçlanmaktadır. Kendisinin zarar görmemesi adına dindar gözükme için kiliseye pazar ayinlerine gitmeye başlar. Akademi müfettişi Le Brazer'den yobaz kesimlerin yaptıkları haksızlıkları ve suçları ortaya çıkarmaya çalışan laik devlet okulu öğretmenlerini, söz konusu karanlık güçlerin istekleri doğrultusunda görevden almasını ister. Aynı şekilde üniversite hocaları da söz konusu güçlerin baskısı nedeni ile sadece kendileri değil, eşleri ve çocukları ile birlikte pazar ayinlerine katılmaya başlarlar.

Yeşil Gece romanında dini çıkarları doğrultusunda kullanan eğitimcilerle örnek lise müdürü Talip Bey ve ilkokul müfettişliğine atanan Hulusi Efendi verilebilir.

Talip Bey: Kasaba lise müdürü olan Talip Bey, yeni fikirli, meşrutiyet yanlısı birisidir, ancak gelecekle ilgili çıkarları söz konusu olduğunda farklı davranabilmektedir. Galatasaray lisesi gibi batılı bir eğitim kurumundan mezun olmasına karşın, Sariova Milli Eğitim Müdürlüğünde gözü olduğu ve bu göreve atanabilmenin yolunun da kasabadaki softa güçlerin desteğine bağlı olduğunu bildiği için çıkarı gereği onlarla işbirliği içerisinde. Bu nedenle Kelâmi Baba türbesinin yakılması ile ilgili okulunun Fransızca ve matematik öğretmeninin haksız yere suçlu gösterilmesi olayında gericilerle ortak hareket ederek, suçsuz bir öğretmenin mahkum edilmesine destekler, Nihat öğretmenin aleyhine tanıklık yapar: "Vay hinoğlu hin vay, dedi. Maarif müdürlüğünü yakalayacak galiba." (Y.G., 1990:177). Tıpkı *Gerçek* romanında Öğretmen lisesi müdürü olmak için tutucu rahiplerle işbirliği yapan müfettiş Mauraisin gibi.

Müfettiş Hulusi Efendi: Eyüp Hocanın tavsiyesi üzerine ilkokul müfettişliğine atanmıştır. Kendisini bu göreve getiren softa çevrelerinin direktifleri doğrultusunda davranışlar sergileyen ve görevinin sorumluluk bilinciyle hareket etmeyen birisidir. Softalar, dini okullara karşı rakip olarak gördükleri yeni mektep ve onun başmuallimi Şahin öğretmene karşı karalama kampanyaları ve değişik tuzaklar kurarlar. Hedeflerine ulaşabilmek için, kendilerinin bu göreve getirdikleri müfettiş Hulusi Efendi'den direktifleri yönünde soruşturmalar yürütmesini isterler: "Mektep sıkı bir tarassut altındaydı. Son zamanlarda Eyüp Hoca'nın tavsiyesiyle İlk Tedrisat

Müfettişliğine tayin edilen Hulusi Efendi isminde bir softa iki günde bir Emir Dede'ye damlıyor, hocalar ve çocuklarla konuşuyor." (Y.G., 1990:129).

Gerçek ve Yeşil Gece romanlarında dini, kişisel çıkarlarına alet eden ikinci kesim ise hukukçulardır. Adaleti temsil etmesi gereken bu kesim, yobaz çevrelerin etkisiyle gerçek ve adaletle bağdaşmayan kararlar alabilmektedirler.

Yargıç Daix: Maillebois'daki çocuk cinayetini sorgulayan yargıç Daix, Simon aleyhine hiçbir delil bulamaz ve önce onu tutuklamaz. Ancak, softa güçlerin ve yönlendirdikleri basın baskısı neticesinde Simon'un tutuklanması emri çıkarılır: "Sorgu Yargıç Daix gerçeği sezmiyor değildi, ama bir yandan kamuoyunun etkisinden, bir yandan evde karısının çenesinden korkuyordu, şaşkınlık içindeydi." (G.I,2003:116,127).

Savcı Raoul de la Bissonière: Cumhuriyet savcısı da hukukun üstünlüğü ilkesine göre değil de kişisel çıkarları doğrultusunda hareket eden bir hukukçu olarak tanıtılmaktadır: "Hem dincilerin, hem hükümetin dostuydu. Cumhuriyete hizmet ediyor gerekçesiyle bir an önce Simon'un defterini dürüp umduğu hızlı yükselmeye kavuşacaktı." (G. I, 2003:146).

Yargıç Aziz Bey: Yakılan türbe davasına bakan yargıcın odasına başta softalar olmak üzere birçok kişi girer çıkar, tıpkı Simon davasına bakan yargıcın odasına tarikat mensubu rahiplerin ve tutucu ahalinin girip çıktığı gibi. Yine Simon'u sorgulayan ilk yargıcın onu serbest bıraktığı gibi, Mehmet Nihat öğretmeni sorgulayan yargıç Aziz Bey de onu iki kez sorgular ve serbest bırakır. Baskılar sonunda vicdanının sesini dinlemeyip tutuklama kararı verir: "İkinci günün akşamına doğru kasabanın dilli dişli insanlarından birçoğunun Aziz Beyi sıkıştırdığı haberi alındı... Nihayet, sorgu hakimi... belki de yapılan ısrarlardan yorulduğu için geceye doğru Nihat Efendinin tevkifini emretti." (Y.G., 1990:152-153).

Her iki romanda dini kişisel çıkarları doğrultusunda kullanan kesimlerden üçüncüsü ve en etkin olanı din adamlarıdır.

Rahip Théodore: Saint-Antoine de Padoue Tarikatı rahibi Théodore, diğer birçok rahip gibi dini, kendi kişisel çıkarları için kullanan birisidir. Din adamı kisvesi altında bir yandan tarikat adına topladığı paralarla kesesini doldururken, öte yandan da günah çıkarmaya gelen kadımlarla ilişki yaşar: "Kızın, annesinin günah çıkartan papazı Théodore'dan olduğu söyleniyordu." (G.II, 2003:398)

Rahip Gorgias: Hristiyan Kardeşler Din Okulu eski rahip öğretmeni Gorgias, din adamı olmasına karşın okuttuğu öğrencisinin ırzına geçip

öldüren bir sapık ve katildir. Ayrıca öğrencisi Victor ile, birinin dini eğitim veren, diğerinin de dini okulda yetişen kişi olmalarına rağmen geneleve gitmeleri, sözde dindar olduklarının göstergesidir.

Hafız Remzi: İlahi ve mevlüt okuyarak kendini çevreye dindar olarak tanıtan söz sahibi birisidir, ancak aynı zamanda kadınları ve kızları kandırıp birlikte olur: “Çok kere yaşlı dulları, tecrübesiz genç kızlara ve kadınlara tercih ederdi... Mevlüt okumak, yahut şeriat mahkemelerinde işlerine bakmak bahanesiyle birçok evlere girip çıkardı. Softalar, onun yatak odasına girdiği kadınların saymakla tükenmeyeceğini söylerlerdi.” (Y.G., 1990:21-22).

Nedim Hoca: Bir yandan hoca sıfatını taşıırken, diğer yandan da düğünlerde eğlence düzenleyip oyun oynamakta, para kazanmak için mahkemelerde yalancı şahitlik yapmaktadır.

Yunanlıları çiçeklerle karşılayan Eyüp Hoca'nın, kurtuluş savaşından sonraki yeni düzende şapka takıp kılık değiştirmesi dini çıkarları gereği kullandığının ve ortama göre kılık değiştirdiğinin bir diğer göstergesidir. Gülendam'a göre (2010:328-331), Güntekin, 1926'da kaleme alıp 1928'de yayınladığı *Yeşil Gece* romanında Hafız Eyüp örneğinden hareketle, softaları, kendi ekonomik ve toplumsal çıkarları için her şeyi yapabilecek bir anlayışta olan, yobaz, makam düşkünü, vatan haini ve düşmanla işbirliği eden tipler olarak tanıtır.

Zola ve Güntekin dinin özü doğrultusunda hareket etmeyen din görevlilerini eleştirdikleri gibi dindar olduklarını söyleyip de dinin gerektirdiği şekilde hareket etmeyen söz de dindarları da yadırgamaktadırlar.

TİCARİ ÇIKAR SAĞLAMA

İncelediğimiz romanlarda dinin çıkarlara alet edildiği ikinci alan ticarettir. *Gerçek* romanında dinin ticarete alet edilmesi iki şekildedir. Bunlardan bir tanesi ticaretle uğraşan insanların müşterilerine dindar gözükerek daha fazla müşteri edinme uğruna olmaktadır. Buna en çarpıcı örnek Maillebois kasabasında kırtasiye dükkanı işleten Milhomme eltiler verilebilir. Eltilerden bayan Edouard sofı olmamakla birlikte, müşterilerinden yarısının çocukları Hristiyan Kardeşler Din Okulu'na giden veliler olması nedeniyle çıkarı gereği kiliseye gider. Victor adındaki oğlunu da Hristiyan Kardeşler Din Okulu'nda okutmaktadır: "Dinsel görevleri yerine getirmek zorunda kalıyordu işi gereği, çünkü müşterileri hep sofı insanlardı, onlara hoş görünmesi gerekiyordu." (G.I, 2003:93). Simon

öğretmen davasında, suçsuz yere mahkum edilen bir öğretmeni kurtarabilmek amacıyla Marc öğretmen, çevrede oturan ve çocukları Hristiyan Kardeşler Din Okulu'na giden aileleri ziyaret ederek ırzına geçilen Zéphirin'in odasında bulunan "Birbirinizi Seviniz" yazı örneğini okullarında görüp görmediklerini öğrenmek ister. Laik devlet okuluna giden ve Simon'un öğrencisi olan Sébastian, Marc'ın sorduğu yazı örneğini Hristiyan Kardeşler Din Okulu'na giden amcasının oğlu Victor da gördüğünü söyler. Ancak bayan Edouard, müşterisi olan Hristiyan Kardeşler Din Okulu velilerini üzmemek için hemen gerçeği örtbas eder.

Dini değerleri kullanarak değişik işyeri, vakıf veya dernek adı altında kuruluşlar açıp para kazanmak, *Gerçek* romanında karşılaşılan ikinci bir şekilde dinin ticarete alet edilmesidir. Romanda tarikatçı rahipler çeşitli vakıf işletmeleri kurup bir taraftan insanların paralarını buralarda toplarken diğer yandan da insanlara bu işletmelerde iş verme bahanesiyle inanç istismarcılığı yaptıkları görülmektedir. **İyi insan olmanın ve cennete giden yolun tarikatlarına bağlanmaktan, hizmet etmekten, tarikatlarına bağlı vakıflara yardım etmekten ve işletmelerinden alışveriş yapmaktan geçtiği yönünde halk üzerinde baskı kurmaya çalışırlar.**

Kapüsen, Cizvit ve Hristiyan Kardeşler tarikatları adeta din ticareti yapmaktadırlar: "St. Antoine de Padeue adlı bir azizi kullanan rahip Théodore, bilim ve eğitim yoksulu halkın gerçeklikten uzak arzu ve beklentilerini gerçekleştirme vaadiyle onların üzerinden yüklü bir kazanç sağlamaktadır." (Şeker ve Durmuş, 2006:572). Tarikatlar daha fazla yardım toplama ve sömürü yarışına girer: "Ticaret hayli genişlemişti... Anıtın her yanında son moda sadaka kutuları vardı. Kutular iki gözlüydü, birine para atılıyor, ötekine de Hazretten dileğini belirten mektuplar konuluyordu... Doksan üç sakat, hasta ve kanserli sağlığına kavuşmuştu; yirmi kız drahomatsız koca bulmuştu; otuz kadın sancı çekmeden doğurmuş, üstelik oğlan isteyen oğlan, kız isteyen kız doğurmuştu; yüz üç işsiz memur, aradıkları aylıklarla en iyi görevlere yerleştirilmişti." (G. I, 2003:212-216). Maillebois kasabası Saint-Martin Kilisesinde yaptığı pazar ayininde psikopos Bergerat, "Kapüsenlerin manastırlarını pazar yeri haline getirip, din ticareti yaptıklarını söyledi." (G.I, 2003:161). Dine hizmet adı altında veya hurafelerle cahil halktan toplanan yardımların ticarete dönüştürülmesi eleştirilmektedir.

Güntekin'in *Yeşil Gece* romanında da, insanların ticari çıkarları doğrultusunda dindar gözükmeleri ya da softalarla maddi menfaatleri uğruna işbirliği yapmaları eleştirilmektedir. Abisi hafızlık eğitimine devam ederken, gücünün üstünde yük yüklenmesi nedeni ile öldüğü iddia edilen Bedri'nin

ilkokuldan alınıp hafızlığa verilmesini doğru bulmayan Şahin öğretmen, doktorlardan Bedri'nin henüz hafızlık eğitimine devam edecek durumda olmadığına dair rapor almak için Sarıova kasabesindeki birçok doktora başvurur. Doktorlar softa müşterilerini kaybetmeme ve yobaz güçleri karşalarına almama adına rapor vermeyi kabul etmezler.

Ticari çıkarları uğruna softalarla birlikte hareket etme ihtiyacı hissederek din istismarı yapan bir diğer meslek grubu olarak hukukçular dikkat çekmektedir. Şahin öğretmen, Rasim öğretmen ve mühendis Necip, Nihat öğretmenin suçsuz olduğuna inanır ve onu uğradığı bu haksızlıktan kurtarma mücadelesi başlatırlar. İlk önce bu davayı savunacak bir avukat arayışıyla işe başlarlar. Sarıova kasabasının avukatları, hukukun temel ilkelerinden birisi olan her insanın savunma hakkı olduğu ilkesini göz ardı edip, dindar müşterilerini kaybetmemek ve softaları kızdırmamak için masum bir insanın avukatlığını kabul etmezler. Hukuk çerçevesinde mazlumları savunma yerine maddi menfaatlerini öne koyar ve ahalinin etkisinde kalırlar: " - Cemal Bey... - Maalesef menfaat hususunda pek korkaktır. Ekseri eşraftan ve hocalardan olan müşterilerini kaçırmaktan çekinir... - Demek koca Sarıova'da bir mazlumu müdafaa için çift söz söyleyecek bir avukat bulamayacağız." (Y.G., 1990:170).

Yeşil Gece romanında da tıpkı *Gerçek* romanındaki gibi esnaf mahalleli softaların baskısı yüzünden çocuğunu Şahin'in öğretmenlik yaptığı okuldan almak durumunda olduğunu söyler: " - Vallahi birader Efendi, dedi, hani mektebinizden çok memnunuz, dinsizlik falan öğretiyorsunuz diye çıkardıkları lakırdılara da inanmıyorum... Ancak müşterilerden bazıları "Ne... diye çocuğunu o mektepte tutuyorsun?" diyorlar, alışverişi kesiyorlar... Ne yapalım geçim dünyası." (Y.G., 1990:117-118).

Güntekin'in *Yeşil Gece* romanında medrese hocaları büyük ticari kuruluşlara sahip değildir ve dolayısıyla softaların ekonomik anlamda bir güç oluşundan söz edilmemektedir. Zira o dönem Türk toplumunda softalar, pek ticaretle uğraşmazlar ve büyük işletmelere sahip değildirler. Ancak dini değerlerin batıl inançlara alet edilerek menfaat sağlanması *Yeşil Gece* romanında da yer almaktadır: "Kelâmi Babanın Sarıova'lılar gözünde öyle bir değeri vardı ki... Halk bütün hacetlerini ondan ister, her başı sıkışan ilk önce onun mukaddes örtüsüne yüzünü sürerdi... koca bulamayan kızlardan, şifasız dertlere uğrayan hastalardan, kiracısız evlere, müşterisi az dükkânlara kadar her işle uğraşır." (Y.G., 1990:142).

Dini, ticari çıkarlar doğrultusunda kullanma ve halkın cahilliği iki yazar tarafından iğneleyici bir üslup ile eleştirilmektedir.

BASININ DİNİ ÇIKARLARA ALET EDİLMESİ

Her iki romanda basın dünyasının da dini istismar aracı olarak kullanıp çıkarlara alet etmesi söz konusudur. *Gerçek* romanında *Petit Beaumontais* ve *le Croix de Beaumont* gibi gazeteler kasaba halkının çoğunluğu softa olduğu için, onların istediği yönde yanlı haberler çıkartıp halkı yönlendirirler. *Petit Beaumontais* gazetesi Simon öğretmen davasında softaların baskısı sonucu suçsuz öğretmenin aleyhine yazılar yayımlar: "Şu gazeteye bak halkı zehirleyip duruyor... artık o da dürüstlüğüne yitirdi, o da halkı aldatmaya başladı... jüri üyeleri üstünde korkunç bir baskı başladı. *Petit Beaumontais* gazetesi adlarını, adreslerini açıklıyor, pis Yahudi'nin defterini dürmezlerse, halkın öcünü alacağını yazıyordu." (G. I, 2003:129-163). Aynı gazete tarikatlarla karşı olan sosyalist öğretmen Férou aleyhine de haberler çıkartır.

Yeşil Gece romanında da basın softaların istediği yönde yayınlar yaparak kamuoyunu yanlı haberlerle yanıltmaktadır. Bazı tanıklar gizli softa güçlerin ve bu güçlerin yönlendirdiği basının etkisi ile önceki ifadelerini değiştirip sanık öğretmenin aleyhine ifade verirler. Daha önce türbe yangınının olduğu akşam Nihat öğretmeni kasabanın uzağında bir çeşme başında gördüğünü söyleyen yanık yüzlü İsmail Ağa adındaki çoban ifadesini değiştirir ve bu değiştirme esnasında bile dini yalanına alet etmek ister, sonraki ifadesi daha kabul görsün diye sözlerine dini terminoloji ekler. Softalar ve siyasal güçlerle işbirliği içerisinde hareket eden basın sadece halk değil, aynı zamanda yargı üzerinde de etkilidir. "Sarıova" gazetesi, İdadi Müdürünün mahkemede söylediği sözler münasebetiyle "İntak-ı hak" serlevhalı imzasız bir bent neşretmişti. Meçhul muharrir "fadıl ve hakperest müdür"ün bu sözlerini "faziletkarane bir itiraf" addediyor... Bu bent, bir zamandan beri söner gibi olan ezeli medrese-mektep kavgasını yeniden alevlendirmiş." (Y.G., 1990:181).

SIYASİ ÇIKAR SAĞLAMA

Gerçek ve *Yeşil Gece* romanlarında siyasal bağlamda da din istismarı yapıp kutsal değerlerinin siyasi rant uğruna alet edildiğine sıkça rastlanmaktadır. **Bazı siyasilerin siyasi güç kaybetmemek için tarikatlarla veya softa güçlerle işbirliği yapmaları ya da bir kısım softanın Allah, peygamber, din kavramlarına yer verip halkı kandırarak kendi siyasi eğilim ya da partilerine çekme gayretleri de din istismarı olarak görülmektedir. Bu siyasiler, Allah adına hizmet ettiklerini söyleyip, kendi ceplerini dolduran, yandaşlarını devletin çeşitli kurumlarına**

yerleştiren, hak ve adalet duygusundan yoksun insanlar olarak sunulmaktadır.

Gerçek romanında Maillebois belediye başkanı Darras, cumhuriyetçi birisidir. Ancak tarikatların ve softaların etkin güç olduğu kasabada belediye başkanlığını kaybetme korkusu nedeni ile Simon davasında, suçsuz yere tutuklandığına inandığı Yahudi kökenli öğretmene destek vermez. Muhafazakar belediye başkanı Philis ise, tarikatların desteği ile belediye başkanı seçilmiştir. Dolayısıyla belediye başkanı olduktan sonra tarikatların ve tutucuların istediği yönde hareket eder. Cumhuriyetçi millet vekili Lemarrois da siyasi çıkar uğruna softaların hakim güç olduğu kasabada yeniden millet vekili seçilememek korkusuyla, tarikatçı yobazların suçlu göstermeye çalıştığı Simon öğretmeni seçimleri bahane göstererek destekleyemediğini bildirir: "Simon'un davası gerçekte çok kötü bir zamana rastladı... Ah, önümüzde şu seçimler olmasaydı! Evet, hemen harekete geçer, elimden geleni yaptım." (G.I, 2003:137-139). Özgür düşünceli, genç bir millet vekili olan Marcilly de kişisel siyasi çıkarlarını ön planda tuttuğu için Simon davasında suçsuz destek verme cesareti gösteremez.

Yeşil Gece romanında siyasal bağlamda din istismarı yapan iki kesimden söz edilebilir: Bunlardan bir tanesi 31 Mart yanlısı koyu softa kesim; bu kesimin en etkili kişisi olarak Hafız Eyüp sunulmaktadır. Yazara göre, bu isyanın altında yatan, medrese çevrelerinin ellerinde daha önceden edinmiş oldukları siyasi gücü kaybetmeme mücadelesidir. Bunlar arasında bir de eski düzenin ıslahından yana gözüken ılımlı kesim bulunmaktadır; bu kesimi temsilen Müderris Zühtü örnek olarak gösterilmektedir. Ancak Müderris Zühtü, Hafız Eyüp'ün güdümündedir. Siyasal bağlamda din istismarı yapan ikinci bir kesim olarak da iktidarda bulunan İttihat Terakki anlayışı gösterilmektedir. İttihat Terakki yetkilisi Cabir Bey aracılığı ile bu kesimin düşünceleri yansıtılmaktadır. Kasabada bu iki güç arasında aslında gizliden gizliye bir mücadele söz konusudur. Cabir Bey ve Hafız Eyüp, kaymakam ve milli eğitim müdürleri üzerinde etkili olmaya çalışan ve etkileri altına aldıkları kurumlar aracılığıyla devleti yönetme mücadelesi içerisinde olan kişilerdir. Yazar bu güçlerin boyunduruğundan halkı kurtarmak için çare olarak, ülkeyi softaların desteklediği padişahlık sisteminden, İttihat ve Terakki mensuplarının desteklediği Meşrutiyet rejiminden kurtarıp Şahin öğretmen ve arkadaşlarının desteklediği özgür düşünce temeline dayalı Cumhuriyet rejimini göstermektedir.

Yeşil Gece romanda da seçimlerin yaklaşması, siyasette çıkarları olan insanları daha temkinli davranmaya iter. Cabir Bey ittihatçı olmasına rağmen seçimde softa ahaliden de oy alabiliriz düşüncesi ile Nihat öğretmen

olayına sessiz kalmayı yeğler: “Cabir Bey, bu meselede muallim Nihat’ı tutmakla hem eski hocaları büsbütün kızdıracacağını, hem de müderris Züftü partisini elden kaçıracağını zannediyor. İntihabatın yaklaşması bu meselede çok aleyhimize bir şey oldu.” (Y.G., 1990:168). Siyaset, karanlık güç odakları ile işbirliği içerisinde hak ve doğrunun önüne geçer.

TOPLUMSAL GÜÇ OLUŞTURMA

Zola'nın romanında dini kimliklerini kullanarak, hem sermaye, siyaset ve basın güçleriyle işbirliği yapan hem de kurduğu işletme ve yardım kuruluşları ile belli düzeyde ekonomik güç konumuna gelen tarikat kiliseleri toplumun tüm kesimlerinde hakim olmaya başlar. Güçlerini, çeşitli çıkar elde etme hedefi doğrultusunda kullanıp dini, dini değerleri ve toplumun din duygularını istismar ederler. (Pagès, 2008:114; Achard-Bayle, 2001:33; Mitterand, 1995:31).

Tarikatlar ve softalar, kurdukları çeşitli vakıf ve işletmelerle maddi güç elde ettikleri gibi aynı zamanda devletin eğitim, siyaset, ordu ve özellikle de yargı gibi çeşitli kurumlarına yerleştirdikleri adamları aracılığı ile devletin gücünü de ele geçirip dini her türlü çıkarları doğrultusunda kullanmaya başlarlar. Dolayısıyla güçleri arttıkça, o oranda da halk üzerinde etkilerini artırır.

Gerçek romanında Kapüsen tarikatı kilisesi gittikçe toplumun tüm kesimini etkisi altına alarak toplumda en etkin konuma gelmiştir. Cinayeti işleyen Hristiyan Kardeşler Din Okulu rahiplerinden Georgias olmasına ve bunu da üstleri konumundaki Rahip Philibin'in bilmesine rağmen olayı örtbas ederler. Rahip Crabot da onlarla işbirliği içerisinde ve bir örgüt gibi çalışırlar: “Rahip Crabot, Beaumont’a daha sık gitmeye, yöneticiler ve yargıçlarla yemekli toplantılara katılmaya da başlamışlardı.” (G. I, 2003:117).

Tarikatlar ülkede güç birliği oluşturarak, başta devletin resmi okullarında sürdürülen modern eğitim olmak üzere karşı oldukları her konuda birbirlerini desteklemekte ve ülkenin geleceği üzerine tehdit oluşturmaktadırlar. İşe önce eğitimden başlayıp kendi çıkarları doğrultusunda hareket edecek insanlar yetiştirmeyi hedefler: “Eğitim imkanını kaybedip, okulları kapandığı gün sonları gelmiş demektir.” (G.II, 2003:112). Tarikatçı kilise okullarının nihai amacı yetiştirdikleri öğrencilerini devlet kurumlarında önemli yerlere getirterek toplumdaki hâkimiyetlerini her geçen gün daha da artırıp topluma tamamen egemen olmaktır.

Yeşil Gece romanında Sarıova kasabasının çıkarıcı din adamları kendi düzenlerinin ve güçlerinin toplum üzerindeki hakimiyetini sürdürmek adına yeni düşüncelere ve idealist öğretmenin planlarına engel olmaya çalışırlar. Amaçlarına erişinceye kadar her yolu mübah görürler, bu nedenle dini ve toplumsal baskı oluşturmaktan, kumpas kurmaktan çekinmezler. Ayrıca bir din görevlisi olarak en çok din adamlarının ya da dindar olduğunu iddia edenlerin özen göstermeleri gereken hak ve hukuk konularında çıkarları neyi gerektiriyorsa adaletin o yönde gerçekleşmesi için güç oluşturmaya çalışırlar. Zira Nihat öğretmenin tutuklanması olayında çevredeki softa güçlerin hakim üzerinde etki ve baskısı söz konusudur: “Muhakeme yakında başlıyor. Heyeti hakime görünüşte Eyüp Hoca, Müderris Züftü Efendi, Cabir Bey vesaire vesairenden müteşekkildir. Nihat Efendinin leh ve aleyhindeki deliller ne olursa olsun son hükmü bunlar verecek.” (Y.G., 1990:163). Aslında "kasabanın gizli hakimi “Köse Eyüp” lakaplı Eyüp Hoca’dır. Her işin altında parmağı vardır." (Polat, 2009).

Yeşil Gece romanının ana kahramanı Şahin öğretmene göre halk, din istismarcıları tarafından yüzyıllar boyunca cehalete teslim edilmiştir (Balcı, 2002: 162; Ohuzhan Börekçi, 2011:268). Dini kullanarak elde ettikleri toplumdaki güçlü konumlarını sürdürebilmek uğruna softaların temsil ettiği eski *zihniyet tarafından* yeniliklere karşı *direnç gösterilir, bunun sonucunda eski zihniyet ile laik görüşe dayanan yeni zihniyet arasında özellikle eğitim alanında mücadele yaşanır.* (Erol, 2012; Emil, 1984).

Gerçek romanında papazlar, toplumdaki güçlü konumlarına bağlı çıkarlarını korumak adına kendi istekleri doğrultusunda hareket eden nesiller yetiştirmeye devam ettirmek için tarikat manastırlarında verilen eğitimin gücünün sürmesini ve ülke genelinde baskın olmasını isterler. *Yeşil Gece* romanında da eski düzenlerini ve halk üzerindeki güçlerini devam ettirmek isteyen softalar, halkın aydınlanmasına ve bireyin ön plana çıkmasına imkan verecek yeni okulların açılmasına karşı çıkıp eski eğitim sisteminin devam etmesini arzularlar.

SONUÇ

Zola'nın *Gerçek* romanında dinin her türlü çıkarlar için daha yaygın olarak kullanıldığı, buna karşın dini çıkarlar karşılığı kullanmanın Güntekin'in romanında daha sınırlı olduğu görülmektedir. Bunu Fransız toplumunda sanayi devriminden sonra kapitalist anlayışın her çevrede yaygın kabul görmesine bağlayabiliriz. Oysa *Yeşil Gece* romanının yazıldığı dönemde Türk toplumunda henüz kapitalist anlayış bugünkü kadar ön plana

çıkmamış, tarikat ve cemaatler bugünkü kadar örgütlenememişlerdir. Bununla birlikte Zola ve Güntekin, din adamından eğitimciye, siyasilerden yargı mensuplarına kadar toplumun farklı kesiminden örnekler vererek, dini kullanıp menfaat sağlayan insanları ağır bir şekilde eleştirilmektedirler. Din istismarının yaygınlaşmasının nedeni ise halkın cahilliği, gerçek değerler eğitiminden ve aydınlanma ruhundan yoksun oluşuna bağlanmaktadır. Toplumlarda din istismarının yapılmaması için ister inançlı ister inançsız olsun her kesin duyarlı olması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

- Achard-Bayle, G. 2001. Faits de langue, faits de texte... effets de fiction. *Revue Fabula*, 15.07.2013 tarihinde <http://www.fabula.org/effet> adresinden alınmıştır.
- Balcı, Y. 2002. *Türk romanında aydın problemi (1908 - 1950)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Biber, N. 2012. Din İstismarı. *Milliyet*, 23.07.2012 tarihinde <http://blog.milliyet.com.tr> adresinden alınmıştır.
- Darcos, X., Agard, B. et Boireau, M.-F. 1986. *XIXe Siècle en littérature*. Paris: Hachette.
- Emil, B. 1984. *Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında şahıslar dünyası*. İstanbul: İstanbul Üniv. Yay.
- Erol, B.Y. 2012. Reşat Nuri ve yeşil muamması. *Kandil kültür-sanat ve edebiyat dergisi*, 16, 1-3.
- Gülendam, R. 2010. Bazı cumhuriyet dönemi romancılarının dine ve din adamına bakışı. *Uluslararası Sempozyum Samsun 26-28 Kasım 2010*.
- Güntekin, R. 1990. *Yeşil Gece*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Mitterand, H. 1990. *Zola, l'histoire et la fiction*. Paris: PUF.
- Mitterand, H. 1995. *Zola - La vérité en marche*. Paris: Découvertes Gallimard.
- Oğuzhan Börekci, Ü.A. 2011. Erken Cumhuriyet Dönemi Türk romanının toplumsal ve siyasal işlevi üzerine bir inceleme: Yeşil Gece ve Yaban. *İletişim kuram ve araştırma dergisi*, 32, 260-278.

- Pages, A. 2008. *Émile Zola - de J'accuse au Panthéon*. Editions Lucien Souny.
- Polat, F. E. 2009. *Yeşil Gece*, 11.07.2009 tarihinde www.denemeyazilari.com adresinden alınmıştır.
- Şeker, B. ve Durmuş, M. 2009. Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında Fransız edebiyatından izler. *Turkish studies*. 4 /1-I, 561-590.
- Yavuz, H. 2008. *Edebiyat ve sanat üzerine yazılar*. (2. Basım). İstanbul: YKY.
- Zola, E. 2003. *Gerçek*, Çev. Erdoğan Alkan. İstanbul: Bordo Siyah.

Başvuru: 02.02.2015

Yayın Kabul: 13.05.2015

